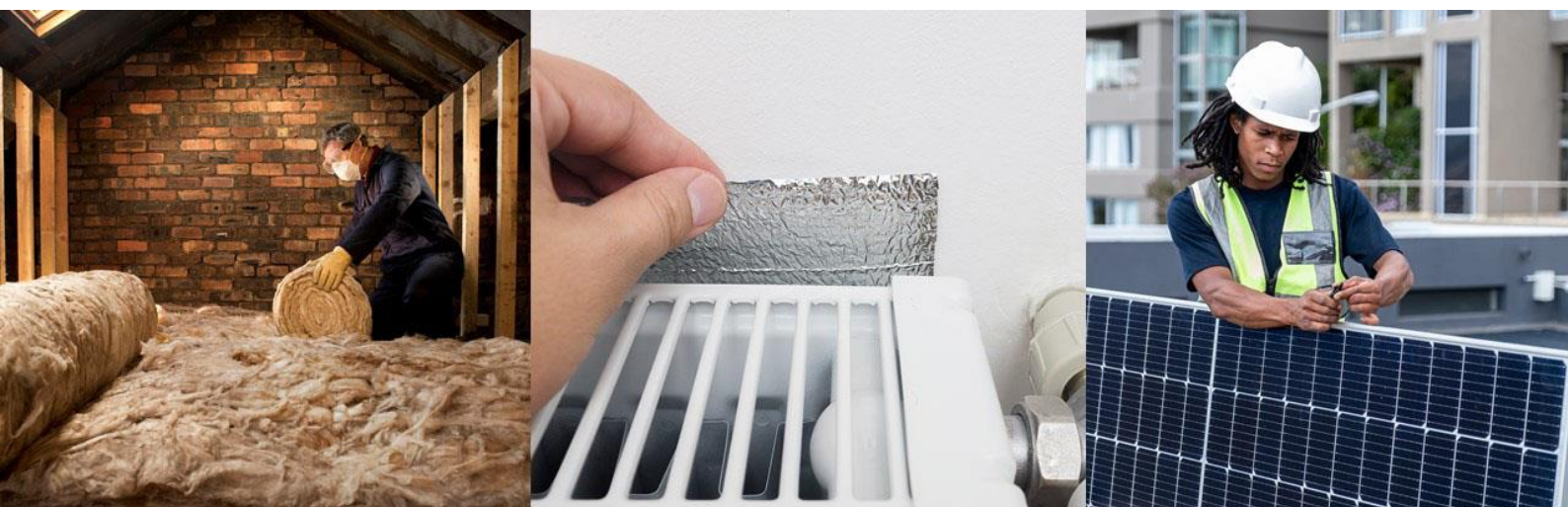

Európska energetická chudoba

Agenda spoluprevytvárania a znalostných inovácií
(ENGAGER 2017-2021)

Pokrok v oblasti práva na energiu v EÚ

Súbor nástrojov pre angažovanosť

Redakcia Marlies Hesselman • Sergio Tirado-Herrero • Marilyn Smith • Marine Cornelis

Prispievatelia Íñigo Antepara • Anna Bajomi • Roberto Barrella • Umberto Cao • Souran Chatterjee • Teresa Cuervo • Audrey Dobbins • Giovanni Frigo • Sara Fuller • Mariëlle Feenstra • João Pedro Gouveia • Rachel Guyet • Vivien Kizilcec • Breffni Lennon • Irene González Pijuán • Slavica Robić • Caitlin Robinson • Nevena Smilevska • Anaïs Varo • Hyerim Yoon • Lidija Živčič

Prekladateľka Natalie Bichler

Tento súbor nástrojov je súčasťou akcie COST CA16232 - Európska energetická chudoba: COST (Európska spolupráca v oblasti vedy a techniky), agentúry EÚ pre financovanie výskumných a inovačných sietí (www.cost.eu). Akcie COST pomáhajú spájať výskumné iniciatívy v celej Európe a umožňujú vedcom rozvíjať svoje nápady tým, že sa o ne delia so svojimi kolegami. ENGAGER spája rôznorodé a rozsiahle skupiny zainteresovaných strán, ktoré pomáhajú pochopiť a riešiť problém energetickej chudoby. ENGAGER pozostáva zo štyroch pracovných skupín (WG). Tento súbor nástrojov pripravila pracovná skupina č. 3 s názvom Dialógy - spoluprevytváranie emancipačného výskumu a praxe. Viac informácií nájdete na: <http://www.engager-energy.net/>

Súbor nástrojov bol preložený do viac než 15 jazykov v rámci projektu Ženy v energetike pre solidaritu financovaného z fondu EÚ CERV (2025–2026) <https://wise-energy-solidarity.eu/>

Riešenie energetickej chudoby: prečo právo na energiu?

Cieľ udržateľného rozvoja OSN č. 7 (SDG7) stanovuje cieľ dosiahnuť do roku 2030 **všeobecný prístup** k dostatočnej, spoľahlivej, cenovo dostupnej a udržateľnej energii.

V súčasnosti nemá na celom svete **759 miliónov ľudí** prístup k elektrickej energii a **2,8 miliardy** ľudí sa pri varení a vykurovaní stále spolieha na tradičné palivá (napr. drevo, hnoj a drevené uhlie).

V Európe **desiatky miliónov ľudí** denne zápasia s uspokojovaním svojich domácich energetických potrieb, udržiavaním tepla v zime alebo chladu v lete a včasným platením účtov za energiu.

Energia je rozhodujúcim faktorom, ktorý umožňuje plnenie väčšiny ostatných cieľov trvalo udržateľného rozvoja; a preto by mala byť prioritnou oblasťou.

VNÚTRI

- Čo si predstavujeme pod pojmom „právo na energiu“? (str. 3)
- Uplatňovanie práva na energiu v praxi (str. 4)
- Pochopenie základov prístupu založeného na právach (str. 5)
- Energia v práve ľudských práv: prítomná, ale nechránená (str. 6)
- Praktické aspekty a kontextové úvahy (str. 7)
- Prístup k energii a energetickým službám (str. 8)
- Uznávanie a riešenie diskriminačných praktík (str. 12)
- Cenová dostupnosť (str. 13)
- Zásady uplatňovania práva na energiu v praxi (str. 14)
- Referencie (str. 18)

Vzdelanie a voda sú považované za základné ľudské práva, energia doteraz nie.

S energiou sa často zaobchádza ako s komoditou, pričom ponuku a dopyt výrazne ovplyvňujú trhové sily.

Cieľom tohto dokumentu, ktorý vychádza z nedávneho vývoja v kontexte EÚ, je pomôcť príslušným aktérom **presvedčivejšie obhájiť právo na energiu na podporu dôstojného života za prijateľnú cenu a s právom na účasť na demokratickom rozhodovaní v energetickom sektore.**

Zájmy a blaho osôb - individuálne aj kolektívne - musia mať v energetickom sektore ústredné postavenie.

Meniaca sa politická realita v oblasti prístupu k energii v EÚ

Dosiahnutie „spravodlivej a čistej energetickej transformácie“ je ústredným bodom Európskej zelenej dohody (EGD), ktorá stanovuje cieľ dosiahnuť do roku 2050 uhlíkovo neutrálne hospodárstvo. Dohoda sľubuje poskytnúť dodatočnú podporu členským štátom, ktoré čelia najväčším výzvam, a zároveň „nenechať nikoho bokom“. V tejto súvislosti sa v EGD podporuje [Európsky Pilier Sociálnych Práv](#) (2017). Hoci táto charta nie je právne záväzná, zahŕňa energiu medzi základné služby a uvádza, že:

Keďže sa uznáva, že energetická chudoba postihuje 50 až 80 miliónov občanov EÚ, smernica EGD ide ešte ďalej. V príslušných smerniciach EÚ ukladá členským štátom povinnosť vypracovať vnútroštátne definície energetickej chudoby a stanoviť ciele, časové rámce a zásady na jej riešenie. Zásady sa môžu týkať platieb za elektrinu, investícií do dekarbonizácie, výkonnosti budov a energetickej účinnosti, komunitných energetických projektov alebo opatrení sociálnej politiky. V smernici o elektrine sa uvádza, že sa musí vykonávať v súlade so zásadami ľudských práv.

Smernica EÚ o elektrine 2019/944

“Energetické služby sú základom zabezpečenia blahobytu občanov Únie. Primerané vykurovanie, chladenie a osvetlenie a energia napájajúca spotrebiče sú nevyhnutnými službami na zaistenie dôstojnej životnej úrovne a zdravia občanov. Okrem toho prístup k uvedeným energetickým službám umožňuje občanom Únie naplniť svoj potenciál a podporuje sociálne začlenenie.”

Nariadenie EÚ o správe a riadení 2018/1999

“Členské štáty by vo svojich integrovaných národných energetických a klimatických plánoch mali posúdiť počet domácností žijúcich v energetickej chudobe, berúc do úvahy nutné domáce energetické služby potrebné na zabezpečenie základnej životnej úrovne v príslušnom vnútroštátnom kontexte, existujúce sociálne zásady a ďalšie relevantné zásady, ako aj orientačné usmernenia Komisie týkajúce sa relevantných ukazovateľov.”

Hoci je veľká časť tohto dokumentu špecifická pre kontext EÚ, **kde je energia zväčša dostupná, ale často cenovo nedostupná**, cieľom tohto súboru nástrojov je poskytnúť prehľad zásad, argumentov a praktických príkladov na **zapojenie sa do zmierňovania energetickej chudoby prostredníctvom práva na energiu**.

Čo máme na mysli pod pojmom „právo na energiu“?

Právo na energiu znamená, že všetci ľudia majú určité práva a nároky na prístup k energetickým službám potrebným pre zdravie, blahobyt, sociálne začlenenie a plnú účasť. Energia je nevyhnutná pre dôstojný ľudský život.

Mať právo znamená aj to, že ostatní, najmä štát, majú povinnosť zabezpečiť práva pre všetkých rovnako a bez diskriminácie. Možno identifikovať nespočetné množstvo súvisiacich problémov, ktoré zväčša spadajú pod tri zastrešujúce témy.

PRÍSTUP K

- Energia – prístup k určitým zdrojom alebo dodávkam.
- Energetické služby – na uspokojenie každodenných potrieb pre zdravie, pohodu, bezpečnosť a účasť na živote spoločnosti.
- Zaručená minimálna úroveň služieb a dodávok.
- Zaručené spoľahlivé dodávky, čo znamená nulové riziko odpojenia: odpojenie z dôvodu neschopnosti platiť je porušením práv.

DOSTUPNOSŤ

- Vo vzťahu k príjmom ľudí a ich skutočným potrebám.
- Energeticky účinné obydli, zariadenia a spotrebiče.
- Bez diskriminačných fakturačných praktík.

POLICY

GUIDELINES

PRACTISES

STANDARDS

RULES

ENERGETICKÁ DEMOKRACIA

- Právo zúčastňovať sa na rozhodovaní o energii a energetickej politike.
- Právo na účasť v energetických spoločnostiach.
- Právo na informácie o energii a energetických právach.
- Prístup k spravodlivosti.

Uplatňovanie práva na energiu v praxi

*Z uznania základných
práv a nárokov
vyplývajú
zodpovedajúce
povinnosti
rešpektovať, chrániť
a **plniť** tieto práva.*

*Zabezpečenie týchto
práv si zvyčajne
vyžaduje opatrenia a
úsilie **mnohých**
rôznych aktérov na
rôznych úrovniach
spoločnosti a v rôznych
sektoroch.*

*Aby boli zásady účinné,
musia sa zamerať na
základné príčiny
energetickej
chudoby, a nie len
zmierňovať jej
príznamy.*

Z hľadiska ľudských práv nesie **štát** primárnu zodpovednosť za vytváranie priaznivých podmienok pre plnú realizáciu práv. Verejné orgány preto musia navrhnúť koherentné politické rámce, ktoré prispievajú k postupnej realizácii práva v súlade s maximom dostupných verejných a súkromných zdrojov. Musia tiež riešiť a napraviť akúkoľvek diskrimináciu alebo znevýhodnenie a zaručiť monitorovanie a dohľad a prístup k spravodlivosti.

Zásady na zabezpečenie **práva na energiu** musia byť konkrétne a asertívne, cielené, ale zároveň dostatočne flexibilné, aby odrážali zložitosť ponuky a dopytu po energii vrátane rozmanitosti dostupných zdrojov a značne osobných potrieb.

Ako je uvedené na nasledujúcich stranách, zavádzanie týchto zásad môže mať regionálny, národný alebo miestny rozsah a musí plne zohľadňovať spôsoby, akými rôzni aktéri prispievajú k energetickej nespravodlivosti alebo ju zmierňujú.

Okrem štátu majú zodpovednosť za účinné uplatňovanie práva na energiu aj iné **verejné subjekty** (napr. regulačné orgány, ombudsmani alebo poskytovatelia sociálneho bývania) a **podniky** (napr. verejnoprospešné služby, výrobcovia spotrebičov, banky). **Občianska spoločnosť**, ako napríklad aktivisti v oblasti energetiky a klímy alebo spotrebiteľské organizácie, zohrávajú významnú úlohu pri požadovaní práva, zapájaní rozhodovacích a zodpovedných subjektov a dohľade nad jeho uplatňovaním.

Pochopenie základov prístupu založeného na právach

Právo (práva) na energiu v zákone

Koncept „ľudských práv“ sa v mnohých spoločnostiach objavuje už mnoho storočí. Zavedenie „zákona o ľudských právach“, ktorého výslovným cieľom je uložiť vládám právne povinnosti a zodpovednosť za plnenie, ochranu a dodržiavanie týchto práv, je spojené so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv (prijatou v roku 1948) a prijatím mnohých právne záväzných regionálnych a medzinárodných zmlúv o ľudských právach, ktoré z nej vyplývajú.

Myšlienka, že všetci ľudia na celom svete by mali rovnako požívať ľudské práva bez diskriminácie alebo znevýhodnenia, sa stala základnou zásadou demokratických spoločností.

Hoci prístup k energetickým službám je už chránený inými existujúcimi ľudskými právami, samostatné právo pomáha špecifikovať a zviditeľniť práva a záujmy ľudí v oblasti energetiky a upozorňuje na dôležitosť vykonávania opatrení na podporu jeho realizácie.

9 UZNANÝCH PRÁV

V súčasnosti sú v zákone o ľudských právach zakotvené nasledujúce práva týkajúce sa energetickej chudoby vrátane práva na:

- dôstojný život
- primeranú životnú úroveň vrátane práva na primerané bývanie
- fyzické a duševné zdravie
- prístup k informáciám a slobodu prejavu
- vzdelanie
- oddych, voľný čas a hra, najmä pre deti
- sociálne zabezpečenie a sociálna a ekonomická ochrana rodiny
- zdravé životné prostredie
- účasť verejnosti, právo zúčastňovať sa na spoločenskom živote

V praxi monitorovania ľudských práv sa všetkých deväť práv nejakým spôsobom spája s energetickou chudobou.¹ Okrem toho právo na energiu by vyplývalo z iných práv a zároveň by podporovalo ich využívanie.

Právo na dôstojný život

Právo na život znamená, že štáty vykonávajú opatrenia na ochranu pred „neprirodzenou alebo predčasnou smrťou, ako aj na dôstojný život“. Štáty majú povinnosť „prijatť primerané opatrenia na riešenie všeobecných podmienok v spoločnosti, ktoré [...] bránia jednotlivcom v užívaní ich práva na dôstojný život“, vrátane „v prípade potreby opatrení určených na zabezpečenie bezodkladného prístupu jednotlivcov k základným tovarom a službám, ako sú potraviny, voda, prístrešie, zdravotná starostlivosť, elektrina a hygiena“.

Všeobecný komentár č. 36 Rady OSN pre ľudské práva o práve na život v článku 6 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (2018).

Právo na primerané bývanie

V práve na bývanie sa uvádza, že „primeraný dom musí obsahovať určité zariadenia nevyhnutné pre zdravie, bezpečnosť, pohodlie a výživu“. Patrí sem „udržateľný prístup k prírodným a spoločným zdrojom, bezpečná pitná voda, energia na varenie, vykurovanie a osvetlenie, hygienické zariadenia a umývacie zariadenia“. [...] Primerané bývanie musí byť obývateľné a fyzicky bezpečné, „pokiaľ ide o poskytnutie dostatočného priestoru obyvateľom a ich ochranu pred chladom, vlhkom, teplom, dažďom, vetrom alebo iným ohrozením zdravia [...]“.

Všeobecný komentár OSN CESCR č. 4 o práve na primerané bývanie v článku 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1991).

¹ Orgány dohľadu nad zmluvami o ľudských právach, ako napríklad Európsky výbor pre sociálne práva, Výbor OSN pre ľudské práva, Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva alebo Výbor OSN pre práva dieťaťa a práva žien, potvrdili, že všetky tieto práva sú ovplyvnené energetickou chudobou (Hesselman, 2021).

Energia v práve ľudských práv: prítomná, ale nie chránená

Právo na energiu v širšom zmysle nie je doteraz v zákone výslovne uznané. Pokrok je však zrejmý v tom, že niekoľko medzinárodných, regionálnych a vnútroštátnych právnych nástrojov v súčasnosti zakotvuje toto právo prostredníctvom zákona.

Na vnútroštátnej úrovni uznávajú právo na energiu aj viaceré ústavy, súdy a zákony nižšej úrovne, a to v Španielsku, Francúzsku, Grécku, Kolumbii, Južnej Afrike, Indii, Pakistane a na Filipínach (Hesselman 2021; Hesselman, Varo a Laakso, 2019).

Tieto práva majú vzájomný aspekt: predstavujú špecifické nároky pre jednotlivcov a zároveň povinnosti štátov zabezpečiť prístup k energii ako ľudské právo.

Právo na energiu v existujúcich právnych nástrojoch

- V článku 14 ods. 2 písm. h) Dohovoru OSN o právach žien sa formuluje právo na primeranú životnú úroveň vidieckych žien vrátane ich práva na elektrinu.
- Článok 11 San salvádorského protokolu Organizácie amerických štátov o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach podobne uznáva ľudské právo na základné služby, ktoré zahŕňa aj prístup k energii.
- V článku 36 Charty základných práv EÚ sa uvádza, že Európska únia musí rešpektovať prístup k službám všeobecného hospodárskeho záujmu, ktoré sú už stanovené vo vnútroštátnom práve alebo v práve EÚ, vrátane dodávok elektriny a plynu.

Nasledujúce časti tohto dokumentu zdôrazňujú relevantné príklady, ako sú opatrenia, ktoré majú zaručiť, že každý človek môže mať prístup k bezpečnému, teplému, zdravému a obývateľnému bývaniu a základným zariadeniam, ako aj povinnosti chrániť pred odpojením od energie z dôvodu neschopnosti platiť (Hesselman 2021; Tully 2006).

Právo na energiu: praktické aspekty a kontextové úvahy

Právo na energiu, hoci je v zásade všeobecne uplatniteľné, uznáva potrebu flexibility v praxi. To platí pre perspektívu práv vo všeobecnosti, keďže potreby sa líšia v závislosti od kontextu, ktorý zahŕňa **geografické, klimatické a sociálno-ekonomické faktory**, ako aj **osobnú situáciu rôznych jednotlivcov**.

Od 80. rokov 20. storočia sa ľudské práva často spájajú s „**prístupom založeným na schopnostiach**“, ktorý predložili Amartya Sen a Martha Nussbaumová a podľa ktorého by cieľom malo byť poskytnúť ľuďom slobodu dosiahnuť to, čo si cenia robiť a byť, a vytvoriť podmienky, ktoré im umožnia dosiahnuť a zachovať ľudskú dôstojnosť.

Právo na energiu podľa tohto prístupu predpokladá niekoľko zásadných prvkov vrátane **prístupu k sociálne a materiálne nevyhnutným**:

- **minimálne dodávky energie**, ktoré sú dostatočné, kvalitné, spoľahlivé a nepretržité;
- **zdroje a dodávky energie**, ktoré spĺňajú určité normy udržateľnosti, zdravia, bezpečnosti a čistoty;
- **energetické zariadenia**, ktoré účinne premieňajú túto energiu na každodenné potreby;
- **cenovo dostupné dodávky**, aby sa zabezpečilo, že súvisiace náklady nebudú obmedzovať schopnosť človeka uspokojovať iné základné potreby.

Prístup založený na schopnostiach zasa uznáva, že „východiskové pozície“ ľudí vo vzťahu k dosiahnutiu takéhoto práva môžu byť značne odlišné. Faktory, ktoré by sa mali považovať za **zdroje zraniteľnosti** - buď preto, že obmedzujú prístup k dodávkam energie, alebo ovplyvňujú schopnosť platiť za energetické služby -, ktoré si vyžadujú osobitnú ochranu.

V záujme dosiahnutia vyššej rovnosti si prístup založený na právach vyžaduje, aby rozhodovacie orgány nielen zohľadňovali takéto rozdiely, ale aby uprednostňovali ciele opatrenia pre tých, ktorí potrebujú väčšiu podporu na zníženie zraniteľnosti alebo riešenie akejkoľvek formy diskriminácie. Pokiaľ ide o právo na energiu, to sa môže týkať všetkých energetických služieb, spôsobu ich dodávky a mechanizmov na zabezpečenie cenovej dostupnosti (okrem iného).

Zdroje zraniteľnosti

• Fyzické podmienky

ako napríklad vek, choroba alebo zdravotné postihnutie, ktoré si môžu vyžadovať dodatočné energeticky náročné vybavenie.

• Sociálno-ekonomické rozdiely

vyplývajúce z etnickej príslušnosti, pohlavia, triedy, príjmu, občianstva alebo postavenia v oblasti bývania.

• Kontextové úvahy

ako sú geografická poloha, podnebie, vlastnosti zastavaného prostredia, životný štýl a kultúrne dedičstvo.

Dodržiavanie práva na prístup k energii a energetickým službám

Prepojenie práva na energiu so stanovenými cieľmi v oblasti zdravia, blahobytu, vzdelávania, začlenenia a účasti, ako je to v prípade iných univerzálnych práv, znamená, že všetci ľudia by mali mať právo na určitú úroveň energie. Čoraz častejšie sa to premieta do koncepcie minimálneho súboru energetických služieb.

To vyvoláva otázky týkajúce sa toho, kto rozhoduje o tom, aké služby na akej úrovni budú dostupné, a či „dostupné“ bude znamenať, aspoň pre niektoré skupiny, veľmi nízke alebo žiadne náklady.

Minimálne množstvo a kvalita, zodpovedajúce potrebám a kontextu

Indikátor minimálnej spotreby energie

- minimálny súbor **energetických služieb**
- **zoznam** príslušných spotrebičov
- minimálna úroveň **energetickej účinnosti**,
- minimálna úroveň **kvality dodávok** (napr. **pravidelnosť**)
- minimálna úroveň **kilowatthodin elektrickej energie a/alebo kubických metrov plynu alebo iného paliva**.

Vo všeobecnosti sa energetická komunita zhodla na **piatich ukazovateľoch**, ktoré sú užitočné na zachytenie minimálnych energetických potrieb ľudí. Na základe týchto ukazovateľov je možné určiť príslušné minimálne pásma energetických služieb na naplnenie schopností a práv, ako aj ďalšie príslušné minimá a štandardy pre jednotlivé regióny alebo krajiny, pričom je potrebné zohľadniť osobné potreby a potreby domácností a možnosti energetickej účinnosti.

O minimách možno rozhodnúť prostredníctvom **deliberatívnych procesov** a na základe **empirických štandardov** pre blahobyt (Walker et al. 2016; Hesselman et al. 2021).

S cieľom zabrániť nepriaznivým vplyvom na zdravie Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje minimálnu teplotu v interiéri pre tepelnú pohodu na 18° - 24 °C v závislosti od (okrem iných faktorov) úrovne zraniteľnosti obyvateľov. WHO tiež stanovuje usmernenia pre vlhkosť, plesne a kvalitu vnútorného vzduchu v súvislosti so zdrojmi a metódami energie na varenie alebo vykurovanie (WHO 2009; WHO 2014; WHO 2018). Ďalšou normou je minimálna úroveň lumenov pre osvetlenie, aby sa predišlo poškodeniu zraku alebo aby sa umožnilo bezpečné vykonávanie rôznych úloh. To sa odráža v počte žiaroviek alebo príkone na miestnosť alebo osobu spolu s pohodlnosťou používania alebo požadovanými hodinami prevádzky.

Definovanie minima založeného na právach: realizácia schopností

V celosvetovom meradle existujú medzi jednotlivými krajinami veľké rozdiely v ročnej spotrebe energie na obyvateľa, ktoré zodpovedajú aj nerovnakej úrovni ľudského rozvoja a blahobytu. V európskych spoločnostiach sa za podporu zdravia a blahobytu zvyčajne považuje relatívne vysoká úroveň univerzálnych energetických služieb v súlade s národnou alebo regionálnou životnou úrovňou (Walker, Simcock a Day, 2016). Napríklad v strednej Európe nedávny výskum naznačuje rozsah 80 - 150 giga-joulov na rok a obyvateľa (s ohľadom na všetky spôsoby využitia energie) ako primerané množstvo energetických vstupov potrebných na udržanie súčasnej úrovne energie potrebnej na podporu zdravia a blahobytu (Frigo a kol., 2021). Minimálna požadovaná energia by sa mala pravidelne prehodnocovať, pretože začlenenie obnoviteľných zdrojov energie a/alebo uplatňovanie opatrení na zvýšenie energetickej účinnosti môže zmeniť objem energie potrebnej na splnenie rovnakých požiadaviek domácností na služby.

Základné energetické služby

- **Vykurovanie/chladenie priestorov**
- **Ohrev vody**
- **Osvetlenie**
- **Spotrebiče a elektronika**
- **Varenie**
- **Čistenie**
- **Osobná hygiena**
- **Domáca zdravotná starostlivosť**

Hoci to zatiaľ nie je bežná prax, takéto výpočty by sa mohli použiť na stanovenie minimálnej úrovne univerzálnych energetických služieb, ktoré by sa mali poskytovať bezplatne - buď všetkým, alebo len zraniteľným domácnostiam. Údaje na úrovni domácností by sa potom mohli použiť na stanovenie spravodlivých cenových schém pre spotrebu nad minimálnu úroveň (progresívne blokové tarify).

Ako príklad možno uviesť odhad, že priemerná španielska domácnosť by potrebovala ročne od 2 112 kWh (v prípade jednočlennej domácnosti) do 4 232 kWh (v prípade domácnosti so štyrmi a viac osobami) na uspokojenie svojich potrieb v oblasti varenia, osvetlenia interiéru a napájania spotrebičov (Arenas Pinilla a kol., 2020). Pre porovnanie, v súčasnosti platná sociálna tarifa za elektrinu v Španielsku podporuje minimálnu ročnú úroveň spotreby v rozsahu od 1 380 kWh (pre domácnosť bez detí) do 4 140 kWh (pre domácnosť s tromi a viac deťmi). V prípade „spotrebiteľov ohrozených sociálnym vylúčením“ s veľmi nízkym príjmom a podporovaných sociálnymi službami majú domácnosti nárok na tieto množstvá elektriny zadarmo.

Definovanie minimálnych hodnôt pre rozvojové krajiny

Medzinárodná energetická agentúra (IEA 2020) uvádza, že v rozvojových krajinách globálneho Juhu by priemerná domácnosť so základnými potrebnými službami mohla byť zásobovaná elektrickou energiou v minimálnom objeme 1 250 kWh ročne. Je pozoruhodné, že s účinnejšími spotrebičmi by sa rovnaká úroveň služieb dala pokryť len 420 kWh ročne.

Appliance	Operational time/day
1 small refrigerator	24 hours
1 fan	6 hours
4 lightbulbs	5 hours
1 television	4 hours
1 mobile phone	Intermittently, 24 hrs

Keďže definícia IEA je príliš minimálna, najmä vzhľadom na to, že energetické potreby ľudí presahujú rámec domácnosti, centrum Energy for Growth Hub nedávno navrhlo dodávku 1 000 kWh ročne na osobu ako vhodnejšiu. Z toho 300 kWh by podľa odhadov Hubu odrážalo dopyt domácností, čo by umožnilo 700 kWh spotreby na širšiu spoločenskú a ekonomickú účasť (Moss et al. 2021).

Na sledovanie pokroku pri dosahovaní univerzálného prístupu k moderným, cenovo dostupným a spoľahlivým energetickým službám (SDG7) OSN vypracovala viacúrovňový rámec, ktorý zahŕňa energiu pre služby, ako je varenie a/alebo elektrické varenie, osvetlenie, vykurovanie/chladenie, chladenie, televízia/rádio a pranie a žehlenie bielizne. V rámci tohto systému sa minimálna ročná spotreba elektrickej energie v domácnostiach, na jednu domácnosť za rok, pohybuje do 3 000 kWh (Bhatia a Angelou 2015).

Alternatívne je možné definovať minimálne úrovne služieb ako spôsob realizácie práva na energiu. V Baskicku (Španielsko) verejný poskytovateľ sociálneho bývania ALOKABIDE testoval (v pilotnom projekte) inovatívny prístup, ktorý zaručuje minimálnu vnútornú teplotu 18 °C pre 126 nájomníkov s nízkymi príjmami žijúcich v jeho nehnuteľnostiach (Hernández-Cruz et al., 2021).

K dispozícii sú aj ďalšie usmernenia, ako napríklad normy ISO; normy kvality a výkonu pre sporáky na varenie a vykurovanie a iné spotrebiče; alebo používanie konkrétnych palív od Aliancie pre čisté varenie. WHO stanovila usmernenia o kvalite ovzdušia vo vnútorných priestoroch pre spaľovanie (tuhých) palív (WHO 2014). V skutočnosti navrhuje zákazy a odrádza od používania (nespracovaného) uhlia a petroleja v domácnostiach a stanovuje emisné limity pre

určité látky vo vnútorných priestoroch. Je to dôležité, pretože používanie tuhých palív (napr. palivového dreva alebo uhlia) je stále bežné v mnohých európskych domácnostiach, ale môže mať vážne negatívne účinky na zdravie v dôsledku znečistenia ovzdušia.

Bezpečný, spoľahlivý a nepretržitý prístup: zákaz odpojenia

V záujme ochrany práva na energetické služby pre základné potreby sa prístupom založeným na právach prísne zakazuje odpojenie alebo prerušenie základných dodávok, a to aj v prípade, že spotrebitelia nie sú schopní platiť účty za energiu. Vyžaduje, aby spoločnosti pokračovali v poskytovaní služieb, pričom zohľadňujú „schopnosť ľudí platiť“ (OSN, 2003).

Tento zákaz uznáva, že neplatenie účtov je prejavom vážnejších problémov, ktoré by odpojenie len zhoršilo. Odpojenie by preto nikdy nemalo byť ponechané na uváženie komerčného poskytovateľa, ale malo by byť prísne kontrolované jasnými predpismi.

V súčasnosti neexistuje celoeurópsky zákaz odpojenia. V kontexte liberalizovaných európskych trhov s energiou sú tak ohrozené zraniteľné domácnosti.

Neistý prístup: predplatné merače a vlastné odpojenie

Predplatné merače plynu a elektriny sa propagujú ako mechanizmus, pomocou ktorého si ľudia môžu sami riadiť svoju spotrebu energie a náklady, aby sa vyhli odpojeniu. Často sa navrhujú ako spôsob, ako dať ľuďom v energetickej chudobe väčšiu kontrolu. Hoci sa zaznamenali určité úspechy pri dosahovaní takýchto výsledkov a pri ochrane ľudí pred dlhmi a odpojením od siete, predplatné merače tiež predstavujú riziko vytvorenia „druhej triedy“ užívateľov energie, u ktorých je väčšia pravdepodobnosť, že sa budú sami obmedzovať a odpojovať. To by mohlo viesť k novým formám diskriminácie, znevýhodnenia a energetickej chudoby.

Predplatné merače sa môžu považovať za nezlučiteľné s prístupom založeným na právach, keďže bremeno platieb prenášajú výlučne na spotrebiteľa s predplatným, zvyčajne na domácnosť s nízkym príjmom. Dodávateľ priamo neodpojí dodávateľa z dôvodu nezaplatených účtov, ale samotní ľudia môžu prestať využívať energiu, ktorú potrebujú, keď nemôžu doplniť zostatok. Toto sa nazýva „samoodpojenie“ (Shaver 2018). Používanie takýchto meračov by sa preto malo považovať za prijateľné len v prípadoch, keď bežné systémy nie sú možné alebo ich ľudia, ktorí ich používajú, uprednostňujú, pričom majú na to opodstatnený dôvod. V takýchto prípadoch by mali byť predplatné systémy spojené s veľkorysými zárukami na základné dodávky.

OSN vyzýva Belgicko a Nemecko, aby konali v oblasti základných potrieb elektriny a energie

V roku 2018 **Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (UN CESCR)** vyjadril znepokojenie nad tým, že veľký počet domácností v Nemecku, najmä tých, ktoré poberajú základné sociálne dávky, zažíva energetickú chudobu. Okrem toho v roku 2016 bolo ~328 000 domácností postihnutých odpojením od siete z dôvodu nezaplatených účtov. Výbor odporučil, aby Nemecko **prijalo účinné opatrenia na zabezpečenie toho, aby všetky domácnosti mohli pokryť svoje základné potreby v oblasti elektrickej energie**, čím by sa predišlo odpojeniu domácností, ktoré nie sú schopné platiť za svoje minimálne potreby.

Nedávno (v roku 2020) **Výbor OSN pre hospodársku politiku** vyjadril znepokojenie nad vplyvom nákladov na energiu na rozpočty domácností, najmä domácností s nízkymi príjmami v Belgicku, a nad praxou odpojenia plynu a elektriny pre neplatenie účtov. Vládi bolo odporučené, **aby prijala opatrenia potrebné na zabezpečenie minimálnych dodávok energie, a to aj v prípade, že je nainštalovaný rozpočtový merač.**

CESCR OSN, Záverečné pripomienky: Nemecko (2018) E/C.12/DEU/CO/6; Belgicko (2020) E/C.12/BEL/CO/5.

Rozpoznávanie a riešenie diskriminačné praktiky

Zásada nediskriminácie je dobre známou základnou zásadou medzinárodného práva v oblasti ľudských práv: musí sa dodržiavať aj v oblasti práva na energiu.

Nediskriminácia je úzko spojená s rovnosťou, spravodlivosťou a zraniteľnosťou a predpokladá úsilie o identifikáciu toho, ktoré osoby alebo skupiny sú z dôvodu určitých charakteristík vynechané alebo sa s nimi zaobchádza diskriminačným spôsobom, či už v práve alebo v praxi, či už priamo alebo nepriamo.

Pretrvávajúce rodové nerovnosti sú obzvlášť zjavné v kontexte energetickej chudoby, pričom často odrážajú rozdiely v úrovni príjmov, ale aj rozdielne osobné potreby, záujmy, voľby a kontextové faktory. Niektorí ľudia sú postihnutí **viacnásobnou diskrimináciou**, keď sa ich znevýhodnenia prelínajú v rámci viacerých osí nerovnosti (Rada Európy, 2021).

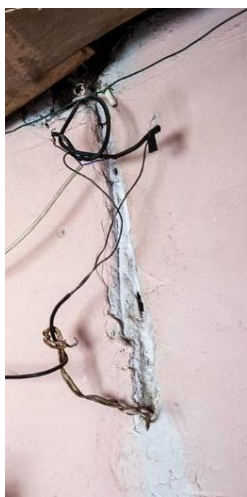
Medzi uznané dôvody nediskriminácie v práve v oblasti ľudských práv patria:

• etnický pôvod • pohlavie • jazyk • náboženstvo • politické alebo iné názory • národnostný alebo sociálny pôvod • majetok • narodenie alebo iné postavenie, ako je zdravotné postihnutie, vek, rodinný stav • sexuálna orientácia a rodová identita • zdravie

Zohľadňuje tiež:

• miesto bydliska • ekonomická a sociálna situácia vrátane postavenia osoby ako nájomníka, vlastníka domu alebo neformálneho obyvateľa - aspekty, ktoré majú osobitný význam pre prístup k energii

Energetická a sociálno-ekonomická diskriminácia: Rómovia v strednej a východnej Európe

Určité skupiny alebo komunity v Európe sú naďalej vo veľmi neistých podmienkach, pokiaľ ide o prístup k energetickým službám. Rómovia vystupujú do popredia, keďže ich situácia v oblasti zlého prístupu k základným službám vrátane energie často priťahuje pozornosť v rámci medzinárodného monitorovania ľudských práv (OHCHR 2016; OHCHR 2020; Európsky sociálny výbor 2012).

V celej Európe žijú rómske komunity už desaťročia ako vážne znevýhodnená a vylúčená menšina, často v oblastiach vystavených znečisteniu životného prostredia a so zlým prístupom k vode, kanalizácii a energii. V segregovaných vidieckych osadách majú chudobné rómske rodiny často problém uspokojiť svoje základné energetické potreby a uchylujú sa k získavaniu dreva na kúrenie, spaľovaniu nekvalitných tuhých palív alebo sa spoliehajú na neformálne pripojenie na elektrickú sieť.

Takéto podmienky odrážajú štrukturálne nerovnosti a diskrimináciu v prístupe k energii. Nemožnosť dosiahnuť základné energetické schopnosti, ako je napríklad robiť domáce úlohy alebo obsluhovať počítač, sú okamžitým znevýhodnením s dlhodobými následkami. Rómovia s nedostatkom energie majú horší prístup k vzdelaniu a informáciám, čo predstavuje prekážku pri vymanení sa z cyklu extrémnej chudoby.

Informácie ako nástroj proti diskriminácii

Zhromažďovanie rozčlenených údajov o diskriminačnom prístupe a o využívaní energie, príjmov, kvalite bývania atď. je nevyhnutné pre boj proti diskriminácii v rámci prístupu založeného na právach. Údaje podporujú lepšie pochopenie jedinečných potrieb alebo výziev, ktorým čelia určité skupiny, napríklad ženy a slobodné matky z rôznych etnických menšín; dôchodcovia s nízkymi príjmami žijúci vo vidieckych oblastiach; rodiny starajúce sa o deti so zdravotným postihnutím alebo mladí dospelí. Dôležité je, že údaje umožňujú vypracovať opatrenia šité na mieru, zatiaľ čo všeobecné politické nástroje môžu zhoršiť vzájomnú diskrimináciu.

Cenová dostupnosť

Cenová dostupnosť je základom primeranosti energetických služieb: ľudia majú prístup k minimálnej úrovni dostupnosti len vtedy, ak sú dodávky energie a účinné spotrebiče všeobecne dostupné. Zabezpečenie toho, aby bol minimálny prístup k energetickým službám cenovo dostupný - a to aj pre zraniteľné osoby - je teda ďalším kritickým aspektom z hľadiska práv.

Podľa regulačných ukazovateľov OSN pre udržateľnú energiu (RISE) pripojených k 7. cieľu trvalo udržateľného rozvoja je cenová dostupnosť energetických služieb spojená s celkovým príjmom domácností. RISE naznačuje, že v teplých klimatických podmienkach je prijateľný 5 % podiel na rozpočte, zatiaľ čo maximálne 10 % je vhodnejšie v chladnejších klimatických podmienkach, kde potreba vykurovania zvyšuje spotrebu. V súvislosti so zmenou klímy môže byť chladenie rovnako dôležité pre zdravie a pohodu ľudí.

Cenová dostupnosť sa musí chápať ako relatívna vo vzťahu k:

- **prostriedky osoby** - čo je dostupné pre jednu osobu, nemusí byť dostupné pre inú.
- **schopnosť domácnosti dovoliť si po zaplatení účtov za energiu iné základné potreby** - napr. náklady na energiu by nemali viesť k tomu, že sa vzdá iných základných výdavkov.

Zvyšujúce sa teploty zvýšia dopyt po chladení

Spravodajca OSN pre ľudské práva a extrémnu chudobu po návšteve Španielska v roku 2020 uviedol, že zmena klímy bude mať dramatický vplyv na ľudí žijúcich v chudobe. Spravodajca preto vyzval Španielsko, aby zabezpečilo, že politiky sociálnej ochrany podporia tých, ktorí už žijú v chudobe, a tých, ktorých do nej pravdepodobne zatlačí globálne otepľovanie. Keďže nedávne vlny horúčav už spôsobujú úmrtia, chudobné rodiny bez prístupu k elektrine alebo klimatizácii budú ohrozené.

HRC, Správa spravodajcu pre extrémnu chudobu: (2020) A/HRC/44/40/ADD.2

Boli vypracované rôzne ukazovatele cenovej dostupnosti minimálnych energetických služieb, ako napríklad ukazovateľ 10 %, ukazovateľ 2M alebo ukazovateľ nízkych príjmov/vysokých nákladov na energiu (LIHC). Bez ohľadu na to, ktorý z nich sa použije, cieľom je posúdiť, či výdavky na základné energetické potreby zasahujú do iných základných výdavkov domácností. To si zvyčajne vyžaduje širšie chápanie rozpočtovania domácností.

Ak by náklady na základné energetické potreby boli *nad* možnosti niektorých segmentov spoločnosti bez ohľadu na príčiny, z hľadiska práv vyplýva potreba alebo povinnosť vlády alebo regulačných orgánov zaviesť opatrenia na zlepšenie cenovej dostupnosti. To platí tak pre verejné, ako aj súkromné trhy s energiou. Opatrenia môžu zahŕňať reguláciu cien a taríf za energetické služby, finančnú alebo praktickú pomoc na zníženie účtov za energiu (napr. opatrenia na zvýšenie energetickej účinnosti) alebo rôzne formy cielenej podpory prostredníctvom systémov sociálneho zabezpečenia alebo dávok.

Odstraňovanie rozdielov v príjmoch: dôstojná mzda na úrovni životného minima

Nízky príjem je faktorom, ktorý prispieva k tomu, že si ľudia nemôžu dovoliť potrebné energetické služby. V tejto oblasti môžu vlády a inštitúcie konať niekoľkými spôsobmi:

- Zabezpečiť, aby minimálna mzda podporovala dôstojnú životnú úroveň vrátane schopnosti platiť za primeraný prístup k energetickým službám.
- Vytvárať lepšie príležitosti na tvorbu príjmov tým, že pomôžu ľuďom získať prístup k vhodným pracovným miestam alebo si vybudovať vlastné (malé) podniky.
- Zlepšiť systémy sociálneho zabezpečenia s dôrazom na (cielené) príplatky k príjmu alebo (podľa potreby) programy odpúšťania alebo správy dlhov.
- Zaviesť „univerzálny základný príjem“, aby sa zabezpečilo, že ľudia budú mať dostatok prostriedkov na získanie svojich základných potrieb.

Zásady uplatňovania práva na energiu v praxi

Prístup založený na právach si vyžaduje, aby politiky a stratégie podporujúce energetickú transformáciu boli navrhnuté tak, aby zohľadňovali - a dokonca uprednostňovali - zraniteľné a energeticky chudobné osoby. Právo na energiu musí byť založené na princípoch, ako je **energetická demokracia** a **verejná kontrola** nad energetickými zdrojmi a systémami dodávok. Jeho základom je **právo na účasť verejnosti na rozhodovaní, prístup k informáciám a prístup k spravodlivosti**. To si vyžaduje spoľahlivé systémy riadenia a transparentnosť: ľudia musia mať možnosť zmysluplne sa podieľať na rozhodovaní o energetike s pomocou svojich volených zástupcov alebo orgánov, ktoré existujú na ochranu ich práv, ako sú ombudsmani alebo regulačné orgány.

Energetická demokracia pre politiku zameranú na ľudí

Existencia práva na energiu na papieri nezabezpečí, aby ho ľudia mohli uplatňovať. Zabezpečenie priamej účasti občanov na rozhodovaní v oblasti energetiky je základným princípom energetickej demokracie, pretože dáva dotknutým ľuďom možnosť vyjadriť sa k tomu, „ako“ sa bude právo na energiu rešpektovať, chrániť a naplňovať. To je obzvlášť dôležité v čase, keď sa uskutočňuje prechod na uhlíkovo neutrálnu spoločnosť. Takáto dekarbonizácia môže čoraz viac zahŕňať aj decentralizované systémy, ktoré sú organizované bližšie k občanom.

Hoci právo na energiu je založené na zásade univerzálnosti, určenie špecifických potrieb a práv v rámci obyvateľstva EÚ by sa malo uskutočniť prostredníctvom **zapojenia verejnosti a diskusií**, na základe sociálno-ekonomických súvislostí. Definície práv, politiky na ich vykonávanie a mechanizmy na ochranu ľudí musia odrážať skutočné potreby ľudí a skúsenosti rôznych jednotlivcov a skupín s nedostatkom kapacít. Rozhodovanie by malo prebiehať s ľuďmi a pre ľudí, nie o ľuďoch (ENGAGER 2021).

Nástrojmi na zabezpečenie energetickej demokracie môže byť posilnenie energetických zhromaždení občanov; presun vlastníctva a kontroly nad energetickými systémami na verejnosť, a to aj prostredníctvom decentralizácie alebo remunicipalizácie (Kishimoto a kol. 2017); alebo zriadenie silných zastupiteľských orgánov občanov, a to aj v rámci energetických spoločností alebo bytových agentúr; alebo podpora inkluzívnych energetických komunít občanov alebo energetických spoločenstiev (Caramizaru a Uilhlein 2020).

Ochrana a obhajoba spotrebiteľa, vrátane riešenia porušovania práv

Aktivisti, ombudsmani, spotrebiteľské skupiny a akademická obec zohrávajú dôležitú a vzájomne sa dopĺňajúcu úlohu pri zvyšovaní povedomia a budovaní politického impulzu:

- **Skupiny na podporu a obhajobu spotrebiteľov** môžu spolupracovať s dotknutými ľuďmi, aby zvýšili ich vedomosti o energii a práve na ňu, čím si získajú ich dôveru a posilnia ich sebadôveru, aby sa aktívne podieľali na energetickej demokracii. Ako zástupcovia môžu tiež posilniť hlasy a zvýšiť informovanosť.
- **Ombudsmani**, ktorí sa zaoberajú individuálnymi sťažnosťami a zhromažďujú ich, sú dôležitými partnermi pri uplatňovaní a monitorovaní práv používateľov.

Pri ochrane a obhajobe spotrebiteľov je dôležité načasovanie. V ideálnom prípade sa aktivisti a ombudsmeni budú ľuďom venovať včas a často, aby ich informovali o ich právach a konali v prípade ich porušenia. Zapojenie sa do predvolebných diskusií s politikmi môže pomôcť pri formovaní ich platforiem; udržiavanie angažovanosti po voľbách pomáha zabezpečiť, aby dodržiavali svoje záväzky.

Vytváranie koalícií medzi organizáciami a volebnými skupinami, ktoré sa zaoberajú (energetickou) chudobou, spravodlivým (energetickým) prechodom a krízou bývania, môže podporiť inkluzívny a reprezentatívny aktivizmus založený na právach. Uznáva tiež, že v rámci živej skúsenosti sú práva - na bývanie, energiu, vodu, čisté životné prostredie, zdravie atď. - sú často vzájomne závislé.

Aliancia proti energetickej chudobe

Aliancia proti energetickej chudobe (*Aliança contra la Pobresa Energètica* alebo APE) bola založená v Barcelone vo februári 2014 s cieľom bojovať za **prístup k základným dodávkam** (t. j. k energii a vode) ako **základnému ľudskému právu**. Vytvárajú kritickú masu na obhajobu prostredníctvom vytvárania koalícií medzi sociálnymi a

environmentálnymi organizáciami, ktoré sa zaoberajú energetickou chudobou, bývaním a vysťahovaním. Ich mobilizácia viedla k prijatiu katalánskeho zákona 24/2015 o „núdzovom stave v oblasti bývania a energetickej chudoby“ založeného na právach, ktorý zakazuje vysťahovanie a odpojenie od základných dodávok domácnostiam, ktoré miestne sociálne služby definovali ako zraniteľné.

Medzi kľúčové aktivity aliance patrí podpora „kolektívnych poradných zhromaždení“, na ktoré ľudia prichádzajú, aby sa v bezpečnom a dôveryhodnom priestore podelili o svoje obavy a sťažnosti, ale aj získali vedomosti a posilnili sa. Prostredníctvom stretnutí sa zhromažďujú poznatky, pretože prichádzajú nové prípady a spoločne sa navrhujú praktické riešenia. Zhromaždenia majú jednoznačný rodový rozmer, keďže sa ich zúčastňujú najmä ženy, ktoré oznamujú nezaplatené účty a dlhy za komunálne služby alebo sú ohrozené odpojením od siete a/alebo vysťahovaním. Zhromaždenia podporujú posilnenie postavenia, prístup k informáciám, vzájomnú výmenu poznatkov a podporu, účasť, šírenie a obhajobu „práva“ na služby.

Riadenie a delegovanie zodpovednosti

Najväčšiu úlohu pri vytváraní politických a regulačných rámcov, ktoré podporujú právo na energiu, zohrávajú štáty a regulačné orgány - vrátane určenia, ktoré ďalšie subjekty musia niesť zodpovednosť a akým spôsobom. V tejto regulačnej a dozornej úlohe musia vlády zabezpečiť súlad medzi rôznymi úrovňami riadenia energetického sektora vrátane súkromných subjektov (napr. verejnosprospešné služby, sektor energetickej efektívnosti, stavebný sektor) od národnej po miestnu úroveň, po daňové a finančné subjekty a medzi rôznymi verejnými sektormi (napr. bývanie, sociálna starostlivosť, zdravotníctvo).

Kriticky dôležité je, že v rámci prístupu založeného na právach sa vlády musia zaviazat' k inkluzívnym, participatívnym procesom na určenie konkrétnych podrobností (napr. minimálnej úrovne energie) a vypracovanie účinných a spoľahlivých akčných plánov na riešenie energetickej chudoby. Plány musia jasne definovať časové harmonogramy a zodpovednosti

rôznych aktérov, ako aj identifikovať a mobilizovať príslušné dostupné zdroje. Štáty musia prevziať zodpovednosť za zabezpečenie pravidelného (re)hodnotenia, aktualizácie a monitorovania takýchto plánov. Keďže sa očakáva, že kľúčovú úlohu pri uplatňovaní práva na energiu budú zohrávať orgány verejnej správy na nižšej úrovni, môže byť potrebné budovať kapacity na posilnenie právomocí obcí, okresov a regiónov.

Transparentnosť a zodpovednosť vo verejných službách a súkromnom sektore

Právo na prístup k informáciám je základom práva na energiu. Ľudia a zástupcovia potrebujú ľahký prístup k materiálom o cenách, zmluvách atď., ako aj k podporným systémom a mechanizmom, prostredníctvom ktorých môžu dosiahnuť prístup k spravodlivosti.

Transparentnosť a zodpovednosť zainteresovaných strán je v tejto súvislosti kľúčová. Na obmedzenie systémového zneužívania a diskriminácie je potrebné zhromažďovať a zverejňovať údaje o záležitostiach, ako sú odpojenia, nedoplatky alebo problémy s platbami.

Mechanizmy stanovovania cien energií a rokovania súvisiace s reguláciou sektora musia byť transparentné a prístupné pre všetkých. Základné prvky energetických politík by sa mali zverejňovať vo forme informačných listov, písaných jazykom, ktorý je prístupný pre všetkých.

Poskytovatelia energie majú aktívnu zodpovednosť za zabezpečenie prístupu k informáciám a transparentnosti a majú priamu zodpovednosť za dodržiavanie a presadzovanie ľudských práv podľa Hlavných zásad OSN o podnikaní a ľudských právach. Ide o kľúčový medzinárodný rámec na stanovenie príslušných povinností a zabezpečenie prostriedkov nápravy v prípade porušenia práv, a to aj prostredníctvom vhodných mechanizmov na podávanie sťažností (OHCHR 2011). Zodpovednosť môže mať rôzne formy, ale musí zabezpečiť nezávislý dohľad.

Výhľad do budúcnosti: angažovanie sa v oblasti práva na energiu

Perspektíva práva na energiu...

- kladie do popredia **potreby každého človeka na základnú energiu**.
- **považuje všetkých jednotlivcov** za konečnú „jednotku záujmu“ politiky energetickej chudoby: jej cieľom je identifikovať a odstrániť **nespravodlivosť, znevýhodnenie a nerovnosť**
- **zdôrazňuje povinnosti verejných a iných orgánov** a požaduje správu energetickej chudoby založenú na právach
- **vytvára rámce**, prostredníctvom ktorých sa občania a ich zástupcovia môžu **dovoľávať práva na energiu** a požadovať minimálny prístup k energetickým službám, cenovú dostupnosť, ochranu pred odpojením, rovnosť alebo spochybňovať škodlivé používanie predplatných meračov
- **môže posilniť a podporiť energetickú demokraciu**: zahŕňa práva na **účasť, informácie, prístup k spravodlivosti a zodpovednosť**.
- **môže zapojiť spoločnosti, občanov a zainteresované strany** do diskusie o tom, ako najlepšie riešiť energetickú chudobu. Právo nie je len výzva na **zhromaždenie** - môže byť **právnym pojmom alebo morálnym imperatívom**: ľudské práva patria všetkým a sú **základom rozhodovania o tom, ako spoločnosť uspokojuje základné potreby všetkých**.

Referencie

- Arenas Pinilla, E, R. Barrella, A. Cosín López-Medel, J.I. Linares Hurtado, J.C. Romero Mora, C. Foronda Díez and L. Díez Alzueta (2020). *Desarrollo de un modelo de cálculo de gasto eléctrico teórico en los hogares españoles*. ECODES-Fundación Ecología y Desarrollo / Cátedra de Energía y Pobreza, Universidad Pontificia de Comillas.
- Bhatia, M. and N. Angelou (2015). *Beyond Connections: Energy Access Redefined*, ESMAP Technical Report, World Bank, Washington DC
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24368>
- Bradbrook, A. and J. Gardam (2006) "Placing Access to Energy Services with a Human Rights Framework", *Human Rights Quarterly* 28: 389.
- Council of Europe. *Intersectionality and Multiple Discrimination*. www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination
- Day, R., G. Walker and N. Simcock (2016). "Conceptualising Energy Use and Energy Poverty using a Capabilities Framework". *Energy Policy* 93:255-264.
- ENGAGER (2021), *A Toolkit for a Just Transition With the People*. www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit--draft-2.pdf (21 October 2021)
- European Committee of Social Rights, *International Federation for Human Rights (FIDH) v. Ireland* (12 May 2017) Decision on Merits, Complaint No. 110/2014.
- European Committee of Social Rights, *Médecins du Monde – International v. France* (11 September 2012), Decision on Merits, Complaint No. 67/2011.
- Frigo G., M. Baumann and R. Hillerbrand (2021). "Energy and the Good Life: Capabilities as the Foundation of the Right to Access Energy Services," *Journal of Human Rights and Development* 22:218.
- Guyet, R. (2015). "Précarité énergétique et justice énergétique: un droit À l'énergie est-il pensable?" *L'Europe en Formation* 378:126-145.
- Hernández Cruz, P., J.M. Hidalgo-Betanzos, I. Antepara, I. Aberasturi, and D. Pérez (2021) "Guaranteeing a minimum temperature of 18 degrees C in low-income dwellings", FPRN-ENGAGER Conference 'Making Decarbonisation Fair'; 1-4 March 2021.
- Hesselman M., (2021). "Energy poverty and household access to electricity services in international, regional and national law" in M. Roggenkamp et al (eds), *Edward Elgar Encyclopedia of Energy and Environmental Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Hesselman M. (2021, in press). "Right to Energy", in Hofbauer, Philipp, Binder and Nowak (eds) *Elgar Encyclopedia on Human Rights*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hesselman M., A. Varo, R. Guyet and H. Thomson (2021). "Energy Poverty in the COVID-Era: Mapping Global Responses to the Pandemic in Light of Momentum on the Universal Right to Energy" *Energy Research and Social Sciences* 18 <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102246>
- Hesselman, M., A. Varo and S. Laakso (2019). *The Right to Energy in the European Union*. ENGAGER Policy Brief No. 2 via: www.engager-energy.net/policy-brief-on-the-right-to-energy/.
- Human Rights Council (2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Mission to Spain*, A/HRC/44/40/ADD.2
- Human Rights Council (7 October 2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Just Transition*, UN Doc. A/75/181/Rev.1.
- Kishimoto S., O. Petitjean and L. Steinfort (eds) (2017). *Reclaiming Public Services: How Cities and Citizens are Turning Back Privatization*. Amsterdam: Transnational Institute via: www.tni.org/en/publication/reclaiming-public-services
- Löfquist, L. (2020). "Is There a Universal Human Right to Electricity?" *The International Journal of Human Rights* 24:711.
- Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Spain* (18 December 2020) ESP 6/2020.

Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Serbia* (16 November 2016) SRB 3/2016.

Office of the High Commission for Human Rights (UN OHCHR), *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework* (UN: Geneva 2011) HR/PUB/11/04.

Ormandy, D and V. Ezratty (2012). "Health and Thermal Comfort: From WHO Guidance to Housing Strategies", *Energy Policy* 49.

Shove, E. and G. Walker (2014). "What is energy for? Social practice and energy demand", *Theory, Culture and Society*, 31:5, 41-58.

Simcock N., H. Thomson, S. Petrova and S. Bouzarovski S. (eds) (2018). *Energy Poverty and Vulnerability: A Global Perspective*, Abingdon: Routledge.

Szulecki, K. and I. Overland (2020). "Energy democracy as a process, an outcome and a goal: A conceptual review", *Energy Research and Social Science* 69
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101768>.

Tirado-Herrero, S. and M. Hesselman (eds) (2020). "New Narratives and Actors for Citizen-led Energy Poverty Dialogues", ENGAGER Policy Brief No. 4, (September 2020) via: www.engager-energy.net/policy-briefs/

Tully S. (2006). "Access to electricity as a human right", *Netherlands Quarterly of Human Rights* 24:557-587.

Tully, S. (2008). "The human right to access clean energy" *Journal of Green Building* 3:140-148.

Walker, G. (2015). "The right to energy: meaning, specification and the politics of definition", *L'Europe en Formation* 378:26-38.

Walker, G., N. Simcock N and R. Day (2016). "Necessary energy uses and a minimum standard of living in the United Kingdom: Energy justice or escalating expectations?" *Energy Research and Social Science* 18:129-138.

WHO (World Health Organization) (1987). *Health Impact of Low Indoor Temperatures*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2007). *Housing, Energy and Thermal Comfort: A Review of 10 Countries Within the WHO European Region*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2009). *Guidelines for Indoor Air Quality: Dampness and Mould*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2014). *Indoor Air Quality Guidelines: Household Fuel Combustion*, World Health Organization.